

Kivándorlás Magyarországról Amerikába az első világháború előtti évtizedekben

A XIX. század hatvanas éveiben készített vármegyei jelentések szerint a földnélküli mezőgazdasági lakosság köréből több ezren a szomszédos Horvátországba, Szlavóniába és Romániába vándoroltak, hogy ott egy kis földet bérelve, vagy vásárolva biztosítsák családjuk megélhetését.

A hetvenes évek végén jelentősen megváltozott a kivándorlás iránya és számaránya. A következő négy évtized alatt Magyarország területéről közel két millió állampolgár vándorolt ki Amerikába.

E nagy és ijesztő méretű kivándorlás kiváltó okairól, körülményeiről, a kivándoroltak helyzetéről, az idegen környezetbe való beilleszkedésükről és az óhazához fűződő kapcsolatuk alakulásáról a történészek, közgazdászok, szociológusok, statisztikusok az elmúlt évtizedekben számos jelentős forrásértékű kiadványt jelentettek meg. Ezek egybehangzó adatainak felhasználásával teszünk kísérletet arra, hogy e nagyméretű kivándorlásról összefoglaló jellegű áttekintést adjunk.

A kivándorlás folyamata

A kivándorlás első jelzései a felvidéki vármegyékből érkeztek

Az 1860-as évek végén még csak néhány helyi újság adott hírt a kivándorlásra való készülődésről. 1861-ben azonban már magyarországi bevándorlók nevét jegyezték fel az amerikai kikötőben. A 60-as években még csak 484 hazánkból beutazó személyt regisztráltak, néhány év múltán azonban Sáros- és Zemplén vármegyék közigazgatási bizottságai már csoportos méretű kivándorlásról tájékoztatták a belügyminisztert és e téma szóba került a magyar képviselőházban is.

A hivatalos tájékoztatás szerint az első kivándorló szlovák nemzetiségű csoportok Sáros vármegye topolyai járásából indultak Amerikába 1862-ben. Baráti, személyi, családi kapcsolatok révén, valamint a hajóstársasági ügynökök csábítására a kivándorlás híre futótűzként terjedt át a szomszédos Zemplén, Abauj, Borsod, Szepes, Gömör és Ung vármegyék magyar nemzetiségű lakosságára is. A bodrogi kivándorlók kivétel nélkül mind református magyar parasztemberek voltak.

Folyamatosan növekedett a kivándorlók száma

A kilencvenes években és a századfordulót követő első évtizedben az alföldi, a dunántúli és a délmagyarországi vármegyékben is tömeges méretűvé vált a kivándorlás.

Magyarország vármegyéiből a kikötői regisztráció szerint a századfordulóig közel félmillióan, 1900-1913 között pedig már másfél millióan vándoroltak ki Amerikába. E nagy kivándorlási hullám tehát közel kétmillió állampolgárt vetett ki hazájából.

A magyar hivatalos statisztikai kimutatások a századforduló után kivándoroltakról a következő számadatot vetítik elénk:

Évek: Kivándorlók száma:

1889 - 1915 1.289.396

A kivándorlási hullám az 1905-1907. években tetőzött, amikor több felvidéki megyében egész járások váltak néptelenné, állapították meg a történészek.

E nagy népmozgalmat Ady Endre az „Új törvényt Verbőczy" c. költeményében megrázó szavakkal örökítette meg: „... Úgy elfogy a magyar, mintha nem lett volna."

A kivándorlók foglalkozása és életkora

A hetvenes években még csak iparosok, kézművesek vándoroltak a tengerentúlra, majd a felvidéki szlovák és rutén zsellérség és a mezőgazdasági cselédek, napszámosok, vándormunkások mozgolódtak családotól. A századforduló után, amikor az alföldi és a dunántúli parasztság tömegeit is elérte a kivándorlási láz, **a kivándorlók túlnyomó többsége a mezőgazdasági népesség köréből való volt.**

A statisztikai felmérések azt mutatják, hogy a kivándorlók jelentős százaléka a fiatal korosztályhoz tartozott.

Az 1905-1907. között kivándorolt 451 ezer magyarországi személy közül a 20 éven aluli 23,3 %

20-29 éves 35,9 %

30-39 éves 25,6 %

40-49 éves 12,6 %

50 éven felüli 2,6 % volt.

A férfiak és a nők arányszámát vizsgálva a statisztikusok megállapították, hogy 1912-ig a kivándorlók többsége férfi volt, 1913-ban azonban az arány egyensúlyba jutott, mert erősödtek a családgyesítési törekvések.

A kétmillió kivándorlónak csak a negyede volt magyar nemzetiségű és magyar anyanyelvű

A statisztikai felmérések szerint a közel kétmillió magyarországi kivándorlónak csak 25-30 %-a volt magyar.

A magyar kivándorlók száma legfeljebb 450 ezerre tehető. A kivándorlók többsége a felvidéki, igen mostoha gazdasági és természeti körülmények között élő szlovák és rutén lakosság köréből való volt.

A kivándorlók többsége nem akart véglegesen külföldön maradni

Magyarországról a lakosság különböző rétegei általában nem a végleges letelepedés szándékával indultak el Amerikába. Az ottani tartózkodásukat átmenetinek tervezték, többségében pénzszerzési lehetőségnek, hogy az otthoni gondjaikat enyhítsék, jövőbeni életlehetőségeiket jobbítsák. A fiatal házasok saját házat szerettek volna építeni és néhány hold földet vásárolni, hogy ne a máséban, hanem a sajátjukban dolgozhassanak. Egy kis pénzt akartak gyűjteni, hogy adósságaikat kifizessék. Ilyen és ehhez hasonló célok kitűzésével kelt

útra sok fiatal az esküvőjük után. A többségük csak egy-két évi távolléttel számolt, s arra nem is gondoltak, hogy soha többé nem térnek vissza szülőföldjükre - állapították meg a korszak szakértői.

A katonaköteles férfiak többsége a kivándorlással akart megszabadulni a többéves katonai szolgálattól.

A kivándorlás fő haszonélvezői a hajóstársaságok voltak

A korabeli sajtóhíradások szerint a tömeges méretű kivándorlás nagy hasznot hozó üzletággá fejlesztette a tengeri hajószállítást. A múlt század végén a kivándorlókat német hajózási vállalatok szállították. Később - 1904-től - a magyar kormány a kivándorlókat Fiúme felé irányította.

A hajóstársaságok által foglalkoztatott ügynökök szinte valamennyi vármegyében csábító ígéretekkel, mesés meggazdagodási lehetőséggel, ingyenes utazással, munkalehetőséggel toborozták kivándorlásra a lakosságot. A törvényhatóságok a belügyminiszter intézkedését kérték az engedély nélkül működő „üzérkedő” ügynökök ellen.

Kivándorlónk megérkezése az újvilágba

A nagy utazás több mint két hétig tartott. Az egyszerű parasztembereket, akik korábban a falujuk határát sem lépték túl, nagyon megviselte a tenger és a hajó zsúfoltsága. Sokan betegek lettek az utazás alatt.

A hatalmas méretű hajók többsége a New York melletti szigeten, Ellis Islandon kötött ki. A korabeli tudósítások, visszaemlékezések szerint a kikötőben mindig nagy volt a torlódás. A különböző országokból érkezett bevándorlók keveredése a Bábel vízióját keltette fel Hegedűs Lóránt leírása szerint.

A kivándorlónk előtt a hajóstársaságok ügynökei „Meseország”-nak tüntették fel Amerikát, ezért igen elbizonytalanodtak a hívős, rideg fogadtatáson.

A kivándorlónkat a hajóból való kiszállás után „végiglökdösték egy nagy fahangáron”, ahol a különböző nemzetiségű csoportok teljesen összekeveredtek. „A nyomorúságnak és az elszántságnak befoghatatlan skálája bontakozott ki előttük,” - állapította meg Perényi Zsigmond. Hegedűs Lóránt megfigyelése szerint a hajóról egy bárka vitte a bevándorlókat a vizsgálatra. A Barge Office-ben minden bevándorlót megvizsgáltak az amerikai hatóságok. Az orvos a betegek többségét a bevándorlók kórházába küldte, a munkára alkalmatlanokat és a prostituáltakat pedig visszatoloncoltatta a hajóra. A hatóságok minden csomagot tüzetesen megvizsgáltak. Elvették az iratokat, és akinél előre lekötött munkaszerződést találtak, azt visszaküldték. A vizsgálatok eredménye után különböző csoportokba osztották a bevándorlókat és elszállították őket a kijelölt munkahelyekre, a ruhájukra tűzött cédulákon kijelölt településre.

A magyarországi bevándorlók többségét a bevándorlási hatóságok munkára alkalmasnak ítélték, mindössze a fél százalékuktól tagadták meg az amerikai letelepedési engedély megadását.

A magyar kormány akciója a kivándoroltak „nemzeti gondozása” érdekében

Először Eötvös Loránd kultuszminiszter figyelmeztette a kormányt, hogy „**az anyaországnak kötelessége gondoskodni arról, hogy a kivándoroltak gyermekei megtanulják és megőrizzék anyanyelvüket.**” E kívánalmat fogalmazták meg a tárgykörben rendezett regionális gazda-kongresszusok határozatai is. A Siófokon rendezett dunántúli gazda-

kongresszus határozata kimondta, hogy a kormány sürgősen szervezze meg „a külföldön” élő magyarság érdekeinek védelmét, létesítsen külföldön magyar iskolákat, küldjön oda lelkeseket és segítse a külföldről hazatérőket. A társadalmi szervezetek kérésére a külföldi magyarság nemzeti gondozása céljára az Országgyűlés 1902-től kezdődően 50 ezer koronát irányzott elő a Miniszterelnökség költségvetésében.

1903. január 12-én a Miniszterelnökségen tartott tárcaközi bizalmas jellegű értekezlet napirendi témája „**az Amerikában élő magyarság nemzeti gondozása**” volt. A témára vonatkozó előterjesztést Klebelsberg Kunó miniszterelnöki segédtitkár foglalta össze, majd Nuber Sándor chicagói császári és királyi konzul ismertette az Amerikába kivándorolt több 100 ezer magyar ajkú honfitársunk szociális helyzetét, valamint a nemzeti gondozásukra hivatott egyházi szervezeteik és iskoláik működését. A bizalmas értekezlet határozatot hozott arra, hogy „minden életképes magyar hitközségben rendes magyar iskolát kell szervezni” és oda a szükséghez képest hazai képesítéssel bíró, megbízható tanítókat kell küldeni.

Az Amerikába kiküldendő magyarországi tanítók és papok költségeinek fedezésére és „az anyaország határain kívül élő magyarság nemzeti gondozására” az Országgyűlés a Miniszterelnökség költségvetésében „az évek hosszabb sorára” egy megfelelő költségvetési tételt irányzott elő.

A kivándoroltak negyede hazatért Magyarországra

Az Amerikába kivándorolt állampolgárok közül sokan néhány év múltán hazatértek. A visszavándorlás oka részben családi elhatározás volt, de hozzájárult az is, hogy időközben változott az amerikai gazdaság állapota is. Az egykorú jelentések szerint sokan annyit kerestek néhány év alatt Amerikában, hogy itthon 20-30 hold földet tudtak vásárolni. Viszont másoknak „nem hozott szerencsét” Amerika. Sokuknak nem sikerült anyagi eredményeket elérni. „**Több ezren testben, lélekben megtörve és tönkretéve tértek vissza hazájukba,**” – állapította meg a belügyminiszter a törvényhatóságokhoz intézett 1913. december 2-i körlevelében.

Az Egyesült Államok bevándorlási hatóságai által készített statisztikai adatok szerint az 1899-1906 között Magyarországról bevándoroltak 15-20 %-a, az 1908-1913 között bevándoroltaknak pedig 35-40 %-a tért vissza Magyarországra. A visszatelepülőknek a magyar állam csak minimális támogatást adott, a hazatérők mindenütt védtelenek voltak az üzérkedőkkel szemben.

*Idézet a Magyarok V. Világkongresszusa c. rendezvény 2000 májusi hírleveléből ~
Válogatás az anyaország és a külföldön élő magyarság kapcsolatára vonatkozó levéltári iratokból. Összeállította és szerkesztette Kiss Dezső, befejezés előtt álló kézirat öt kötetben. A közölt részletek az első kötet bevezetőjéből valók.*